

ROSKILDE ØSTRE ROTARY KLUB 16. SEPTEMBER 2020

ØM JÆTTESTUE.

Af Ole og Lena Olsen, Klostergården, Øm på hvis mark Øm Jættestue ligger

En varm velkomst til Roskilde Østre Rotary Klub. Lena og jeg er meget beærede over at modtage så fint besøg. Det er i hvert fald rigtig dejligt at se både kendte og nye ansigter, og vi gør vores bedste for at I bagefter synes, det var besværet værd at tage så lang hjemmefra.

Det er Klubbens erhvervsudvalg, der står for dette arrangement, og det kan bestemt give rigtig god mening. Da vi 1. maj 1999 flyttede ind på Klostergården, fandt vi i en bunke papirer en lille tryksag produceret af Nationalmuseet 1. juli 1947 om ”Den fredlyste Jættestue ved Øm, Glim Sogn, Ramsø Herred.” Heri står bl.a.: ”Om adgangen til Jættestuen henvender man sig på Klostergården, hvis ejer godhedsfuldt opbevarer Nøglen. Når man modtager nøglen til Jættestuen, indskriver man sit navn i Besøgsbogen og modtager da et Eksempplar af denne vejledning. Der betales 25 øre pro persona, dog ikke over 1 kr., for et besøg af indtil 10 personer; flere kan ikke få adgang samtidig. Skoler, der er ledsaget af en lærer, har gratis adgang.

(Det samme gælder for Rotary klubber med en Præsident i spidsen.)

Efter benyttelsen er man forpligtet til at bringe nøglen tilbage til gården.

Omregnet til nutidskroner svarer betalingen i 1947 ifølge Danmarks Statistik til ca. 22 kr. i entre pr 10 personer. En sådan indtægtskilde ville helt sikkert have gjort stort indtryk i banken, da vi skulle forhandle finansiering. Men ordningen var for længst ophørt.

Apropos bank, så skal det lige nævnes, at vores forgænger, Erik Westergaard, ikke blot var formand for Roskilde Bank i nogle år, men også var medlem i Roskilde Østre Rotary Klub og Klubbens Præsident 1970-71.

Hvor er vi egentlig?

Vi står på en mark, som i ca. 5000 år er blevet dyrket af beboerne i det område, som geografisk bærer stednavnet Øm, som betyder Ø-hjem, hvilket netop passer på byen med tilhørende jorder, som ved sin beliggenhed i landskabet på alle sider er omgivet af udprægede lavninger med gennemstrømmende større og mindre vandløb.

På satellitoptagelser, efter en metode, der tydeliggør landskabets relief og topografi, ses det tydeligt, at der med en betydeligt højere vandstand i havene og dermed også i det indre af landet, har været tale om en ø.

Nu skal vi forestille os, at man for 5000 år siden har kunnet sejle i udhulede træstammer ad Lejre Å, Kornerup Å og Langvad Å helt ind til Øm. (I parentes bemærkes, at arkæologer og historikere mener, at man i vikingetiden kunne sejle til Gevninge.)

Hvor er de første stenalder bønder i Øm kommet fra?

Der er måske en mindre gruppe af mennesker, mænd kvinder og børn og måske hunde, som er blevet trætte af at bo i Veddelev eller Jyllinge. Der har måske været oversvømmelser i Jyllinge, eller

de kan være blevet fordrevet af nabostridigheder eller familiefejder, - vi kan bruge fantasien – men vi får aldrig svar på spørgsmålet, hvor kom de første beboere i Øm fra.

De har haft visse færdigheder med sig ikke mindst, at tilvirke redskaber af flint, de har nok overtalt en arbejdsløs flintsmed til at tage med, og han er så gået i gang. Nok først og fremmest med at lave økser. Råmaterialet har de fundet i jorden. Der skulle gode redskaber til for at rydde elleskoven og birkeskoven, som nok har været de dominerende. Økserne skulle efter flittig brug slibes, så man kunne komme videre.

Til det formål havde man en slibesten, som en jeg har fundet, da vi fik gravet en drænledning ned ikke ret langt fra Jættestuen. En af gravefolkene fandt en halv økse, som passede nøjagtigt med slibestensens hulning, men den tilfaldt finderens, som skik og brug er.

Jættestuerne kan bl.a. ses som et udtryk for hvad man teknisk kunne på den tid og viser, at man har været indstillet på at arbejde i fællesskab på en opgave, der havde hele stenalder-landsbyens interesse. Jættestuerne kan have været en fælles begravelsesplads for landsbyens folk. Hvis det er rigtigt, kan jættestuens eksistens tages som et tegn på, at der har ligget en landsby i nærheden.

Resterne af en anden Jættestue tæt på er bevaret på vores nabos mark.

Man ved, at der i Øm og Syv Sogne (Syv er lige på den anden side af hovedvejen) har ligget 5 stendysser og 4 Jættestuer.

Tænk de ressourcer, der er brugt på disse anlæg.

Disse 9 Storstensgrave, som arkæologerne kalder Dysser og Jættestuer, var bevarede indtil 1832. Ganske nær den nuværende Øm Jættestue har ligget endnu en, som blev sløjftet i 1848. På Kumlegårdens mark – på den anden side af Hovedvejen - har også ligget en Jættestue. I 1832 omtales også en jættestue, Bavnehøj, som allerede dengang var ødelagt og da Korsørbanen blev anlagt i begyndelsen af 1850'erne blev overliggerne slået til skærver, og brugt til jernbanen.

Nu er der kun en af stendysserne og Jættestuen i Øm tilbage, resten, 4 dysser og 3 jættestuer – har stenhuggeren slået til skærver.

Hvordan navnet, Jættestue, kan forklares skal jeg ikke rode mig ud i. Måske har det noget at gøre med ritualer i forbindelse forestillinger om verdensordenen, hvor Jætterne nok spillede en lige så stor rolle som guderne. For øvrigt var Odins mor ifølge mytologien en Jættekvinde.

Den nyere historie om Øm Jættestue begynder en efterårsdag i 1832, da de 3 sønner fra Klostergården tog kartofler op på marken ved siden af det, der dengang hed Tværhøj. De havde frokost med i marken og satte sig op på højen for at spise og holde hvil. Medens de sad der, opdagede den ældste, Albrecht, at der var et hul ned i højen. Han prøvede at stikke en kæp ned i hullet, men kunne ikke nå bunden. Så kastede de en sten ned og hørte en lyd med en hul klang, som afslørede, at der var et hulrum i højen, og så blev de nysgerrige. Den følgende søndag begyndte de at grave i håb om at finde en indgang til hulrummet. Og de fandt den, dækket af en flad sten, som de kunne skubbe til side. Det var dog ikke store skatte de fandt.

Der blev fundet et større antal slebne flintøkser, flintmejsler, flækker, en ben-mejsel, og flere ravperler samt et lerkar – alt fra midten af yngre stenalder - en hjerteformet pilespids fra slutningen – og stumper af en bronzedolk, en bronzehage og en bronzenål fra den ældste del af bronzealderen.

Disse fund lå mellem bunker af knogler fra generationer af gravlagte mennesker i bondestenalderen og flere hundrede år frem. Ifølge en anden kilde, blev der kun fundet ganske få skeletrester. Lidt mærkeligt, da kammeret har været brugt til begravelser over meget lang tid.

Dengang var den knapt 7 meter lange gang ind til kammeret helt overdækket. I en omtale af Øm Jættestue nævnes, at det må have været svært og ubehageligt, at skulle kravle ind gennem den lave og snævre gang med de afdøde, og at der sikkert har lugtet fælt. Den fremstilling er måske ikke helt rigtig. Det er meget sandsynligt, at de døde er blevet begravet udenfor Jættestuen - måske et helt andet sted - og først når der kun var knoglerne tilbage, er blevet bragt ind i Jættestuen.

Fund af bronzegenstande i kammeret og fra urner nedgravet i ydersiden af højen viser, at Øm Jættestue blev genanvendt som gravplads helt frem til bronzealderen, omkring 700 f.Kr. Altså ca. 2.400 år efter Jættestuen var opført. Alle fundene repræsenterer gravgaver, som de afdøde fik med på rejsen til dødsriget.

Det store gravkammer er 7 x 1,8 m og bæres af 15 bæresten og dækkes i loftet af 4 meget store dæksten på hver 10 – 15 tons.

Øm Jættestuen blev fredet allerede i 1833 og samtidig blev der sat sten rundt om højen, - det er dem der er synlige i dag. De oprindelige randsten er stadig bagved.

Hvor gammel er Øm Jættestue?

Ved en restaurering i 2003 blev der fundet birkebark, som var brugt som tætningsmiddel mellem stenene, og en kulstof-14 analyse viste, at barken var fra ca. 3.100 f.Kr. Det vil sige ca. 5.100 år gammel.

I alt har vi i Danmark omkring 700 Jættestuer og 1.800 stendysser.

Arkæologer og historikere mener, at Øm er en af de allerældste bebyggelser på denne egn.

Første gang Øm omtales i bevarede skriftlige kilder er år 1085, altså for 935 år siden, da Knud den Hellige skænkede 2 boel jord i ”Øem” til domkirken i Lund, som han selv havde lagt grundstenen til.

Men Øm kan som vi lige har hørt trække sine rødder mere end 5.000 år tilbage i tiden.

Af Roskildebispens Jordebog 1370 fremgår, at Øm i dette år havde 15 jordbrug, 300 år senere efter svenskekrigene var der i 1682 kun 9 jordbrug.

Her har uden tvivl været godt at bo, rygtet har spredt sig, og flere er flyttet hertil og sådan er det stadig se bare på den udstykning på ca. 30 huse, som vi ser her lig øst for.

Spurvehøgemarked visitations zoner

I tidligere tid, som der står, blev der hvert år afholdt et stort marked i Øm, det såkaldte ”Spurvehøgemarked”. Det er sikkert opstået allerede i middelalderen, og varede nok i flere dage - det gør kræmmermarkedet i Roskilde i vore dage jo også.

Det regnes for meget sandsynligt, at markedspladsen var på byens Blegeplads, det var byens vaskeplads på engen mellem åen og Klostergaardens have. Blegepladsen dannede netop forbindelse mellem byens nordvest ende og den ældgamle landevej, som gik fra Glim ned over markerne og videre over åen, hvor man stadig kan se rester af vadestedet. Det var inden Hovedvejen blev anlagt. Den kom først i 1791.

Fra Glim fulgte vejen den for længst nedlagte kirkesti fra Øm til Glim og fortsatte i lige linje mod jættestuen, hvorfra den tog retning mod Langvad Å. På det sted hvor vejen krydsede Åen, var der oprindeligt et vadested, men senere byggedes Ellebroen, som beordret af Kongen (Frederik 2.) i et brev til bønderne i de fire omkringliggende Herreder. I brevet meddeles, at kongen har befalet Herredsfogeden i Voldborg Herred 1568 ”at lade gøre en stærk bro,, hvorfor enhver efter hans tilsigelse skal køre 20 læs sand, 10 læs sten til broen eller i stedet give 2 skp korn samt siden hjælpe til at gøre broen færdig. Herredsfogeden skal tiltale enhver ulydig. ”

Men det var åbenbart ikke nok, for i 1577 måtte Kongen (stadig Fr 2.) igen skrive en Befaling til Bønderne om enten selv at gøre broen færdig eller også forhandle med Lensmanden om at betale sig fra det.

Var der nogen der sagde byggeskandaler og forsinkelser i offentlige anlægsarbejder?

Det gik meget voldsomt til på de nævnte årlige Spurvehøgemarkeder. Så voldsomt, at Kongen, Chr. d. 3. i juli 1551 skrev til en højtstående embedsmand på Roskildegård, at ”..alle de som besøge det marked i Øm, som kaldes Spurvehøgemarked, skulle yde deres pligtige told, og at de så længe markedet står på ikke må bære våben, for at der ikke som hidtil skal ske manddrab og anden uskikkelighed.”

Med andre ord, der blev indført en visitationszone i et forsøg på at opretholde lov og orden.

Men det hjalp åbenbart lige så lidt som i vore dage, for i september 1559 måtte Kongen, Fr.2. igen i blækhuset og skrev, at det årlige marked, der hidtil har været holdt ved landsbyen Øm i Sjælland, herefter holdes i Roskilde, da der er bedrevet megen uskikkelighed ved dette marked, og bøndernes gærder bliver nedtrådte når det holdes.”

Markedet blev flyttet til Skovbovænget og blev til Skovbomarkedet.

Klostergaardens historie,

I middelalderen tilhørte området Roskildebispen, der ejede store dele af Sjælland. Ifølge en jordebog fra 1300-tallet tilhørte 2600 bondegårde på Sjælland bispesædet, der var Danmarks rigeste. Bidstrup var også navnet på en af biskoppens borge, der lå lige uden for Roskilde.

Efter reformationen i 1536 var det slut med kirkens gods. Kongen konfiskerede de store jordbesiddelser – heriblandt Bidstrup.

Københavnerne får en gave

I 1661 - lige efter svenskekrigene - besluttede Frederik III at forære Bidstrup til Københavns borgere som tak for deres tro og tapre indsats i forsvaret af København, da byen blev forsøgt

stormet af svenskerne den 10. og 11. februar 1659. Gaven var også en indfrielse af kongens gæld til Københavns kommune. I gaven indgik udover Bidstrup også det meste af Roskilde Len.

Bidstrup skovene var det sidste af dette jordegods, som Københavns kommune ejede. I 1995, hvor kommunekassen i København fattedes penge, besluttede Københavns kommune at sælge det sidste af kongens gave til staten, der nu er ejer.

Klostergaarden hed indtil 1913 Fogedgården. Det var det år, det nuværende stuehus blev bygget. Under byggeriet blev der fundet mange munkesten. Og den daværende ejers fantasi fik disse munkesten til at stamme fra et kloster. Men den udlægning er der ingen, hverken historikere eller arkæologer, der tror på. Det er anerkendt, at stenene stammer fra en bygning fra Middelalderen, og det kan godt stemme med at Bidstrup Gods, som ejede jorden i området, har haft en foged boende herude, og det er oprindelsen til gården oprindelige navn, som nævnt, Fogedgaarden.